

OGarnij język polski 2021

KALENDARZ JĘZYKOWY

☀ 07:45
🌅 15:34

Mieczystawa, Mieszka, Miestawa

🌙 17:54
🌙 09:40

Nowy Rok

styczeń

1

PIĄTEK

Polszczyzna na co dzień

Polszczyzna na co dzień

OGARNIĘTA CZYTELNIĄ

Polszczyzna na co dzień. ABC dobrego mówcy · językowy savoir-vivre · redagowanie tekstów · komunikacja internetowa · wzory tekstów użytkowych, red. Mirosław Bańko, Warszawa 2020 (pierwsze wydanie: 2006).

☀ 06:40
🌅 16:59
🌙 10:04
🌙 01:35

☀ 06:37
🌅 17:01
🌙 10:34
🌙 02:43

luty

Leona, Ludomila, Lubomira

Feliksa, Leny, Eleonory
Międzynarodowy Dzień
Języka Ojczystego

20

21

SOBOTA

NIEDZIELA

Lingwotamek

Lingwotamek

NOWE SŁOWA OD ŚWIĘTA

‘wyraz lub grupa wyrazów trudnych do wymówienia; łamaniec językowy’

Uczestnicy wzięli udział w konkursie krajoznawczym oraz quizie językowym, w którym największe szkolne gaduły musiały wykazać się umiejętnością recytacji takich **lingwołamek**, jak: „I cóż, że ze Szwecji” czy „Żubr żuł żuchwą żurawinę”. (rc.fm)

W pamięć zapadły **lingwołameki**, które wszystkich rozbawiły. Cóż, była to doskonała gimnastyka twarzy i języka. (sp3.zory.pl)

06:31

17:06

Macieja, Bogusza, Jaśminy

13:14

05:32

luty

24

ŚRODA

Maciej • Mateusz

Maciej • Mateusz

BLIŹNIACZE IMIONA

Dziś żaden z Maciejów nie nazwałby się Mateuszem, ale w średniowieczu imiona te nie były rozróżniane. W dawnych tekstach polskich występowały wymiennie jako: *Mathaeus*, *Matyjasz*, *Matitiasz*, *Matyja*, *Matys(z)*, *Matoz*, *Matusz*.

Mateusz i *Maciej* są spokrewnieni i pochodzą od jednego, hebrajskiego imienia biblijnego *Mattanjah* 'dar od Boga, dar od Jahwe'. Do języka greckiego imię przeszło już w dwóch postaciach: *Matthaios* i skróconej *Matthias*, co spowodowało późniejszy indywidualny rozwój każdego z wariantów. Pierwszy z nich – *Matthaios* – zapożyczono do łaciny jako *Matthaeus*, które w polszczyźnie przybrało formę *Mateusz*. Drugi z wariantów, zapożyczony w postaci *Matthias*, w języku polskim pojawił się jako *Maciej* (trafił do nas z języka czeskiego, w którym brzmiał *Matěj*).

Zarówno *Maciej*, jak i *Mateusz* już się u nas zadomowili. W polskiej kulturze mamy wielu bohaterów o tych imionach (np. Maciej Boryna i Mateusz Gołąb z *Chłopów* Władysława Reymonta, Maćko z Bogdańca z powieści *Krzyżacy* Henryka Sienkiewicza, *Król Maciuś Pierwszy* Janusza Korczaka, szpak Mateusz z *Akademii Pana Kleksa* Jana Brzechwy, a w końcu... ojciec Mateusz z popularnego serialu).

 05:58
 17:33

Balbiny, Konstantego, Sylwii

 05:52
 15:04

marzec

11

CZWARTEK

Sól raz jeszcze

Sól raz jeszcze

W JĘZYKOWEJ KUCHNI

Słowo *sól* istniało już w języku praindoeuropejskim, a wyrazy pochodne od niego są obecne w wielu językach indoeuropejskich. Naszymi rodzimymi pochodnymi słowami są: ***solić***, ***solanka*** i ***rosół***. Z języków obcych zapożyczyliśmy jednak różne słowa, które pierwotnie pochodziły od wspólnego rdzenia. Dziś raczej trudno się domyślić, że mają one z sobą coś wspólnego:

- ***sałata*** ‘roślina z rodziny *Lactuca*; potrawa, surówka z liści tej rośliny’, później także ‘surówka z jakiegokolwiek rośliny jadalnej’ ← z wł. *insalata* (od *salato* ‘solone’)
- ***salsa*** (początkowo także *salsza*, *szalsa*, *szalsza*, *szalsza*) ‘przyprawa do mięsa, sos’, ‘gorzkie ziele używane do przypraw’ ← z włos. *salsa*
- ***salceson*** ‘gatunek wędliny’ (żartobliwie także ‘policjant’) ← z włos. *salsiccion*
- ***saletra*** ‘nazwa niektórych azotanów stosowanych jako nawozy, składniki materiałów wybuchowych’ ← zapożyczone z łac. *sāl* ‘sól’ i *nitrum* ‘soda’

Saletra raczej nie nadawała się do jedzenia, w przemyśle spożywczym jednak była również wykorzystywana do konserwowania mięs.

☀ 04:35
🌅 20:29

Iwona, Urbana, Celestyna

🌙 09:56
🌙 01:09

maj

19

ŚRODA

Wyższa szkoła jazdy

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Wyższa szkoła jazdy

WIO, KONIKU, PO JĘZYKU

coś, co wymaga wyjątkowych umiejętności

Jazda konna to dyscyplina wymagająca dużej sprawności i wielu lat ćwiczeń. Do najlepszych jeźdźców należą ci, którzy potrafią wykonywać na koniu figury tak zwanej **wyższej szkoły jazdy**. Są to między innymi: **piaff**, **pasaż**, **piruet**, **kapriola**, **lewada**, **balotada** czy **kurbetta**.

Tym, co nigdy nie dosiadali końskiego grzbietu, może się czasem wydawać, że to niezbyt trudna umiejętność. Dopiero gdy znajdą się w siodle, szybko się orientują, że nie tylko konia, lecz także własne nerwy trzeba **trzymać na wodzy**. Wodze, nazywane też **cuglami**, to rzemienne pasy, które umożliwiają powodowanie koniem. Łączą one ręce jeźdźcy z pyskiem konia, w którym umieszcza się **wędzidło**. Trzeba wiedzieć, kiedy popuścić, a kiedy ściągnąć cugle, bo nieumiejętnie prowadzony koń może **stać dęba**, co bywa bardzo niebezpieczne.

www.konizmy.pl

www.facebook.com/Konizmypl

☀ 04:15
🌅 20:58

Anety, Aliny, Justyny

🌙 09:01
🌙 23:56

czerwiec

16

ŚRODA

Narysuj mi baranka

Narysuj mi baranka

MAŁY KSIĄŻĘ MÓWI JĘZYKAMI

Narysuj mi baranka

Posłyszałem:

- Proszę cię, narysuj mi baranka.
- Co takiego?
- Narysuj mi baranka.

(Mały Książę w przekładzie Jana Szwykowskiego)

Dało się słyszeć:

- Pięknie cie pytom, narysuj mi owiecke.
- Jako?
- Narysuj mi owiecke.

*(Mały Królewic w przekładzie
Stanisławy Trebuni-Staszek – Podhale)*

Tej, ino se pomyślcie, jaki musiołym być ogupiały, kiedy już za jasnego ze śpiku mnie wyrwał medaiczny głosik:

- Tej, jo ciebie proszę... nagrygol mi baranka.
- Co chcioteś?
- Nagrygol mi baranka

(Książę Szaranek w przekładzie Juliusza Kubela – Wielkopolska)

☀ 04:45
🌅 20:39

Bogny, Brygidy, Żeliszawa

🌙 19:52
🌙 02:11

lipiec

23

PIĄTEK

Vis-à-vis

Vis-à-vis

FRANCJA ELEGANCJA

Jak się to wymawia?

[wizaw*ɛ*]

Jak się to tłumaczy?

‘naprzeciwko’

Jak się to stosuje?

kiedy chcemy określić położenie w przestrzeni albo osobę znajdującą się lub mieszkającą naprzeciwko

Przykład

Wchodziliśmy, zwykle wjeżdżając na ten boczny parking, **vis-à-vis** głównego wejścia premiera do kancelarii. (nkjp.pl)

sierpień

6

PIĄTEK

Spadek po przodkach

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Spadek po przodkach

JĘZYKOWE EWOLUCJE

Ojczyzna i *dziedzina* to wyrazy, których znaczenie wiąże się z wyrazami *ojciec* i *dziad*. Dlaczego więc *ojczyznę* nazywamy 'kraj, w którym się ktoś urodził' albo – bardziej metaforycznie – 'miejsce, w którym coś powstało' (mówimy np. *ojczyzna futbolu*)? Dlaczego wyrazu *dziedzina* użyjemy w rozmowie o sprawach naukowych, a nie rodzinnych? Losy obydwu wyrazów wiążą się z generalizacją znaczenia i przeniesieniem go w sferę terminów abstrakcyjnych.

Dziedzina zaś to słowo, które oznaczało niegdyś 'własność dziada' (za jego życia). Po śmierci przodka wyraz określał spadek po dziadku, zwłaszcza w formie posiadłości ziemskiej (co ciekawe, *dziedzina* do dziś w niektórych gwarach oznacza 'wieś'). Z czasem znaczenie wyrazu rozszerzyło się na 'dowolny teren', po czym słowo zaczęło się odnosić do sfery abstrakcyjnej i do dziś funkcjonuje w znaczeniu 'zakres zainteresowań, obszar badań, gałąź wiedzy' (mówimy np. *dziedzina sztuki*).

05:41

19:33

Józefa, Moniki, Cezarego

20:34

10:07

sierpień

27

PIĄTEK

Zakopane

Zakopane

JA SIĘ DEKLINUJĘ!

Nazwy typu *Krasne*, *Wysokie*, *Zakopane* odmieniają się jak przymiotniki. Musimy jednak pamiętać, że w narzędniku (z kim? o czym?) i miejscowniku (o kim? o czym?) przyjmują rzeczownikową końcówkę *-em* (a nie przymiotnikową *-ym*), np. w *Krasnem*, *Wysokiem*, *Zakopanem*. Formy **o Krasnym*, **o Zakopanym* są niepoprawne.

Pisane wielką literą nazwy regionów historyczno-kulturowych, takie jak *Łowickie* czy *Świętokrzyskie*, także mają w narzędniku i miejscowniku końcówkę *-em*, np. w *Łowickiem*, w *Świętokrzyskiem*. Równocześnie jednak elementy nazw administracyjnych piszemy i odmieniamy: w *powiecie łowickim* (*nie *łowickiem*), w *byłym województwie świętokrzyskim* (nie *świętokrzyskiem*).

M.	Zakopane
D.	Zakopanego
C.	Zakopanemu
B.	Zakopane
N.	Zakopanem
Ms.	Zakopanem
W.	Zakopane!

wrzesień

6

PONIEDZIAŁEK

Per pedes

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Per pedes

WYRAŻ TO PO ŁACINIE

☞ 'pieszo'

W planie mamy umówienie kilku spotkań z klientami. W „normalnych” warunkach chwycilibyśmy za słuchawkę i w przeciągu 2–3 godzin, zadzwoniwszy do 40 osób, wykonalibyśmy zadanie. Telefonu jednak nie ma. Ruszamy zatem **per pedes**, czyli pocierając z buta, w miasto. (nkjp.pl)

☀ 06:26
🌅 18:28

Gerarda, Hermana, Jaromira

🌙 18:54
🌙 09:02

wrzesień

24

PIĄTEK

Żyrytwa

Żyrytwa

CO W POLSCE STRASZYŁO

Aby przeżyć, żyrytwa polowała na ryby oraz niewielkie płazy żyjące blisko stawów, rzek i jezior, jednak czasami nabierała też ochoty na mięso człowieka. Wyskakiwała wtedy z wody, w której mieszkała, i atakowała wybraną ofiarę. Zdarzało się także, że znieenacka wywracała tódź swoimi wielkimi szczypcami, a przebywających na niej ludzi wciągała w toń i tam pożerała. I właśnie z tym czasownikiem związana jest nazwa tego stworzenia – żyrytwa wychodzi na żer.

Rzeczownik ten spokrewniony jest prawdopodobnie z prastowiańskim czasownikiem **gerti* 'żreć', ale możliwe również, że pochodzi od czasownika **giti* 'żyć; zdobywać pokarm, aby żyć'. Dołączono do niego częśćkę **-rъ*, a utworzona forma **girъ* dała dzisiejszy wyraz *żyr* 'pokarm; to, co służy do życia'. Postać *żer* (ze zmianą *y* → *e*) jest formą dialektalną.

Nazwę stworzenia utworzono za pomocą charakterystycznej części *-twa*, która występuje w wielu nazwach roślin i zwierząt, takich jak *mątwą*, *oplątwą*, *pożytwą*, *żywielitwą*. W Polsce spotkać można ponadto owada z rzędu pluskwiaków o nazwie *żyrytwa pluskwowata*.

06:45

18:03

Faustyny, Igora, Apolinarego

03:52

17:09

październik

5

WTOREK

Radości nigdy dość!

Radości nigdy dać!

W POLSKĘ IDZIEMY

Z nazewniczego punktu widzenia *najradośniej*szym województwem w Polsce jest województwo mazowieckie, w którym znajdują się trzy *Radości*. Dwie z nich to dziś części miast: Błeszna i Warszawy, jedna – to wieś w powiecie sokołowskim. Nie mniej radośnie żyje się zapewne mieszkańcom Radości w województwie podkarpackim. Dla odmiany – i chyba na szczęście – w Polsce są tylko jedno *Smutki* (to część Jarocina w powiecie nizańskim). Nazwy tego typu są bardzo często metaforyczne.

Ciekawą etymologię ma *Radość* warszawska, która powstała stosunkowo niedawno, bo na przelocie XIX i XX wieku na terenie Zbójnej Góry. Na początku XX wieku *Radość* – podobnie jak inne wsie położone w granicach dzisiejszej gminy Wawer – rozwinęła się jako lotnisko. Swoją willę (zachowaną do dziś Willę pod Kogutkiem) miał tu jeden z najbardziej rozpoznawalnych aktorów komediowych lat trzydziestych XX wieku – Antoni Fertner. Niektórzy twierdzą nawet, że to on (symbol filmowej radości) wymyślił nazwę lotniska. Prawda jest jednak taka, że nazwa ta funkcjonowała, jeszcze zanim aktor pojawił się w okolicy. Określenie *Radość* wydało się mieszkańcom bardziej marketingowe niż *Zbójna Góra* i w latach trzydziestych wyparto ono pierwotną nazwę (podobnie zresztą jak pobliskie *Międzylesie* wyparto... *Kaczy Dół*).

☀ 07:27
🌅 17:11

Teodora, Wioletta, Narcyza

🌙 22:44

🌙 14:17

Dzień Internetu

październik

29

PIĄTEK

Internetować

Internetować

NOWE SŁOWA OD ŚWIĘTA

pot. 'korzystać z internetu'

...jeśli tylko miałem zasięg operatora komórkowego (a nie uważałem, żeby go nie było), mogłem szybko i sprawnie **internetować**. Szkoda tylko, że musiałem korzystać z domyślnej przeglądarki, jaką była Opera. (mgsm.pl)

U mnie w domu są dwa, a docelowo będzie 4–5 PC. Ale to nie oznacza, że pozwalam dzieciom grać/**internetować**, ile wlezie. PC jest reglamentowany i zawsze jest na końcu – po lekcjach, zajęciach domowych i innych zabawach – latem, jak jest ładna pogoda, raczej się kurzy. (forum.muratordom.pl)

☀ 06:54
🌅 15:46
🌙 14:15
🌙 00:00

listopad

☀ 06:56
🌅 15:44
🌙 14:29
🌙 00:58

Arkadiusza, Liwii, Stanisławy

Agaty, Wawrzyńca, Elżbiety

13

SOBOTA

14

NIEDZIELA

Indyjskie smaki

Indyjskie smaki

WYSMAKOWANY TEST

Co nie pochodzi z Indii?

- a) pakora
- b) chutney
- c) kofta
- d) samosa
- e) frittata

Odpowiedź na jedenaste pytanie testu znajdziesz
w kalendarzu na stronie 29 grudnia.

grudzień

14

WTOREK

No i fajnie

No i fajnie

MŁODZIEŻ TAK MÓWI(ŁA)

Przez lata młodzież miała wiele określeń na wyrażenie aprobaty, pozytywnych uczuć, swojego upodobania i pozytywnego stosunku do czegoś. Dawniej mówiło się, że coś jest *w dechę* – pochodziły od tego także określenia *wdechowy* i *wdechowo*. Używano takich określeń, jak *klawy*, *klawo* czy *morowy*, *morowo*. Popularne były również słowa, jak *wypasiony*, *wyczesany* czy *bajerancki*. Obecnie młodzież często postępuje się określeniem *sztos*, od którego powstały *sztosik*, *sztosiwo* i przymiotnik *sztosowy*. Często można też napotkać wyrazy *masny*, *masno* oraz *prawilny*, *prawilnie*.

Słowem, które łączy pokolenia, cieszy się niestabnącą popularnością i coraz bardziej rozpycha w polszczyźnie, jest natomiast niezwykle uniwersalne i pojemne znaczeniowo słówko *fajnie*.